

درآمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی (۲)
اهداف تربیت از دیدگاه اسلام

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تهران

۱۳۸۵

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علوم است.

بنیاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متمدن و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادهای یادآورهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دروسهای «تعلیم و تربیت اسلامی» و «اخلاق و تربیت» در مقطع کارشناسی و دروسهای «تربیت در قرآن» و «تربیت در نهج البلاغه» و «تربیت در روایات» در مقطع کارشناسی ارشد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	بخش اول: مفهوم هدف، طبقه‌بندی و ماهیت هدف غایی از دیدگاه اسلام
۳	فصل اول: مفهوم هدف و مبنای تعیین آن
۳	مفهوم هدف و واژه‌های مترادف آن
۵	مفهوم هدف در تعلیم و تربیت
۷	اهداف شایسته‌گزینش
۸	هدفمندی جهان از دیدگاه قرآن و عقل
۹	هدف زندگی انسان از نظر قرآن
۱۰	مبانی تعیین اهداف تعلیم و تربیت
۱۹	فصل دوم: طبقه‌بندی اهداف تعلیم و تربیت
۱۹	مفهوم طبقه‌بندی اهداف تربیتی در دیدگاه دینی و علمی
۲۱	مقایسه طبقه‌بندی اهداف تربیتی در دیدگاه دینی و علمی
۲۳	طبقه‌بندی اهداف تربیتی از دیدگاه علوم تربیتی
۲۷	طبقه‌بندی اهداف تربیتی از دیدگاه اسلام
۳۰	فصل سوم: هدف غایی و ویژگیهای آن
۳۰	مفهوم هدف غایی از دیدگاه دینی و ویژگیهای آن
۳۳	هدف غایی از نظر اسلام

بخش دوم: اهداف کلی (واسطه‌ای)

۴۲	فصل اول: اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباط انسان با خدا
۴۲	الف) معرفت خدا
۴۳	ب) ایمان
۴۸	ج) تقوا
۵۶	د) عبادت

ه) شکرگزاری

۶۳	
۷۲	فصل دوم: اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباط انسان با خود
۷۳	ابعاد مختص انسان
۱۵۴	ابعاد مشترک بین انسان و حیوان
۱۷۰	فصل سوم: اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباط انسان با دیگران
۱۷۱	اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباطات اجتماعی
۱۹۳	اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباطات اقتصادی
۱۹۸	اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباطات سیاسی
۲۰۳	اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباطات فرهنگی
۲۰۵	فصل چهارم: اهداف تربیتی اسلام در خصوص ارتباط انسان با طبیعت
۲۰۶	شناخت طبیعت
۲۰۷	بهره‌برداری صحیح از طبیعت
۲۰۹	منابع و مآخذ

مقدمه

نوشته‌ای که پیش روی شماست، دومین جلد از مجموعه «درآمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی» است، حاوی طرح کلی «اهداف تربیت اسلامی» و مباحث مربوط به آن. این طرح براساس تحقیقات جامعی که در گروه علوم تربیتی دفتر همکاری حوزه و دانشگاه انجام شد فراهم آمده است. در جلد اول این مجموعه، تعریف تعلیم و تربیت، تاریخچه و موضوع آن بررسی شد و در این جلد اهداف تربیتی مورد نظر قرار گرفته است. یادآوری نکاتی چند درباره مطالب این کتاب ضرورت دارد که به اختصار توضیح داده می‌شود:

۱. در این کتاب تنظیم و طبقه‌بندی اهداف با مفهوم ویژه‌ای که در علوم تربیتی مطرح است منظور نبوده، بلکه این اهداف از دیدگاه اسلام مورد توجه قرار گرفته است.

۲. طرح‌های گوناگونی ارائه شد که پس از موشکافیها و گفتگوهای بسیار طرح فعلی کتاب فراهم آمد. در این طرح، اهداف به دو دسته اهداف غایی و اهداف واسطه‌ای (کلی) تقسیم شده و اهداف واسطه‌ای نیز در چهار مقوله رابطه انسان با خدا، با خود، با دیگران و با طبیعت بررسی گردیده است. این تقسیم‌بندی مطابق روش مرحوم شهید آیت‌الله سید محمد باقر صدر در کتاب *الفتاوی الواضحه* و استاد مصباح یزدی در مباحث اخلاقی است. البته در همه طرح‌های ارائه شده از جمله طرح همین کتاب تداخلهایی وجود داشت، اما در مجموع، این طرح از نظر جامعیت و شمول و وضوح و رسایی و روانی بهترین طرح به نظر آمد.

۳. مجموعه مباحث این کتاب به دو بخش کلی تقسیم شده است: در بخش اول ابتدا از مفهوم هدف، تقسیم‌بندی هدف و مبانی تعیین اهداف و نوع طبقه‌بندی آنها به صورت تحلیلی و در پایان از اهداف غایی از دیدگاه اسلام بحث کرده و در بخش دوم با تأسی به مبانی و منابع دینی به تقسیمات فرعی تر پرداخته و اهداف را استخراج کرده‌ایم.

۴. ویژگی تحقیق گروه مذکور که نتیجه آن در این کتاب خلاصه شده این است که

اولاً تنظیم اهداف تربیت اسلامی با این جامعیت و شمول نخستین گام در این زمینه است؛ ثانیاً در همه مباحث به منابع متقن و معتبر اسلامی و آیات و روایات استناد شده است؛ ثالثاً تحقیق به صورت گروهی و با مشارکت استادان حوزه و دانشگاه انجام شده است. ۵. در این طرح از مباحث تطبیقی و مقایسه‌ای با تفکرات و مکاتب دیگر پرهیز شده و منبع عمده همان آیات و روایات است.

۶. این کتاب می‌تواند به عنوان منبعی برای دانشجویان دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا، بویژه در شاخه فلسفه و تاریخ آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت اسلامی، مورد استفاده قرار گیرد و طبعاً برای دیگر دانش‌پژوهان و پژوهشگران تعلیم و تربیت اسلامی نیز مفید خواهد بود.

در پایان لازم است از جناب آقای دکتر علیمحمد کاردان که مباحث کتاب را مورد مطالعه قرار داده، در جلسات گروه شرکت جسته، راهنمایی‌های سودمندی ارائه نمودند و نیز از فاضل ارجمند آقای شهاب‌الدین مشایخی‌راد که مجموعه مباحث را با بازنگری، بازنویسی و ویرایش محتوایی سامان بخشیدند، و از مسئولان محترم دفتر همکاری و سازمان سمت، صمیمانه سپاسگزاری و قدردانی شود. امید است ارباب نظر ما را از راهنمایی‌های ارزشمند خود بهره‌مند نمایند.

گروه علوم تربیتی